

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2018

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

UDC (უაკ) 34(051.2)

ს-216

მთავარი რედაქტორი

ირაკლი ბურდული (პროფ., თსუ)

სარედაქციო კოლეგია:

ლევან ალექსიძე (პროფ., თსუ)

გიორგი დავითაშვილი (პროფ., თსუ)

ავთანდილ დემეტრაშვილი (პროფ., თსუ)

ბესარიონ ზოიძე (პროფ., თსუ)

თევდორე ნინიძე (პროფ., თსუ)

ნუგზარ სურგულაძე (პროფ., თსუ)

პაატა ტურავა (პროფ., თსუ)

ლადო ჭანტურია (პროფ., თსუ)

ნათია ჩიტაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)

ლელა ჯანაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)

გიორგი ხუბუა (პროფ., თსუ)

ლაშა ბრეგვაძე (თ. წერეთლის სახ. სახელმწიფოსა და
სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი)

გუნთერ ტოიბნერი (პროფ.,

ფრანკფურტის უნივერსიტეტი)

ბერნდ შუნემანი (პროფ.,

მიუნხენის უნივერსიტეტი)

იან ლიდერი (პროფ.,

ფრაიბურგის უნივერსიტეტი)

ხესე ანტონიო სეოანე (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

კარმენ გარსიმარტინი (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

არტაკ მკრტიჩიანი (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

*გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საუნივერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით*

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობა, 2019

ISSN 1987-7668

კავკასიელი ეროვნული უმცირესობები პოლონეთის ჯარში თიბის შორის წლებში (1921-1939)

კავკასიელმა ეროვნულ უმცირესობებს ძალზე მნიშვნელოვანი როლი ენიჭებოდათ პოლონეთის ჯარში პირველ და მეორე მსოფლიო ომებს შორის პერიოდში. ბევრ მათგანს, განსაკუთრებით კი – ართველებს, ჰქონდა კონტრაქტორ-ოფიცერის სტატუსი, რაც მხოლოდ ოციან წლებში დამკვიდრდა. ეს ოფიცრები გამორჩეულნი იყვნენ თავიანთი სიბეჯითითა და მამაცობით. ბევრმა მათგანმა ასევე მიიღო პოლონეთის მოქალაქეობა პოლონელ ქალბატონებზე დაქორწინებით. ეს არის პოლონელებსა და ქართველებს შორის საუკეთესო ურთიერთთანამშრომლობისა და მეგობრობის კიდევ ერთი მაგალითი.

საკვანძო სიტყვები: ქართველი, კავკასიელი ეროვნული უმცირესობები, პოლონეთის ჯარი, კონტრაქტორ-ოფიცრები.

პოლონეთის მეორე რესპუბლიკის (1918-1939) მოქალაქეთა მრავალეროვნულმა ფაქტორმა უდიდეს გ. კოვალსკის მიხედვით, გავლენა იქონია პოლონეთის ჯარის ერთგვაროვნების ნაკლებობაზე¹. მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ აქტიური სამხედრო მოსამსახურეების უდიდეს ეთნიკურ უმცირესობას კავკასიელები შეადგენდნენ. ოც წელზე ოდნავ მეტი ხნის განმავლობაში პოლონეთის ჯარში 123 კავკასიელი ოფიცერი მსახურობდა კონტრაქტორ-ოფიცერის, აქტიური ოფიცერისა და მონაწილე ოფიცერის რანგში². ამას გარდა, განსახილველ პერიოდში პოლონეთის ჯარი სხვა დანაყოფებთან ერთად, შედგებოდა: უკრაინელების, ლიტველების, ბელარუსებისაგან, ებრაელების, კაზაკების რამდენიმე დანაყოფისა და ტადეუშ კოსციუშკოს სახელობის პოლონურ-ამერიკული 7 საბრძოლო ასეულისაგან³.

პოლონეთის ჯარის უდიდეს, ეთნიკურად ერთგვაროვან ჯგუფს კავკასიის მაცხოვრებლები წარმოადგენდნენ. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მათი უმეტესი ნაწილი სავალდებულო სამსახურში იყო არა როგორც მუდმივი კონტრაქტორ ოფიცერი. მათმა დიდმა ნაწილმა ასევე მიიღო პოლონეთის მოქალაქეობა⁴. კავკასიელებს შორის შეგვიძლია გამოვყოთ აზერბაიჯანელები, რომლებმაც პოლონეთის ჯარში მცირე კოლონია შექმნეს (მაგალითისთვის შეიძლება

* სამართლის დოქტორი, ჰაბილიტირებული პროფესორი, სლუპსკში პომერანიანის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი, პოლონეთი.

** სამართლის დოქტორი, ასისტენტ-პროფესორი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი.

¹ Kowalski Z. G., Najliczniejsza mniejszość. Gruzini, Azerowie i inni przedstawiciele narodów Kaukazu w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym, Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, Karpus Z., Rezmer W. (eds.), Toruń, 2001, 177.

² იქვე, 178-179.

³ იქვე, 178.

⁴ იქვე, 179.

შემდეგი სახელები აღვნიშნოთ: ყული ხან ხოზნი-ჰუსეინი, ჯანგირ ქაზუმ ბეკი, ჯედიგარ ველი ბეკი, ისრაფილ მუჰამედ ბეი, მეჰმედ ზადე ჰამიდ ბეკი, საფარ ქაზიმ ბეკი და მურგაჯევ უმარ ბეკი). აქვე იყო ე. წ. კავკასიელ მთიელთა 14 წარმომადგენელი (მათ შორის: ყაზარდოელი გეთ-მიზ ყაზ-გირეი და ნავრუს ისლამ-გირეი, დაღესტანელი უმაშეფ იუსუფ ბეკი და მორგატი მაჯ-რამ ბეკი, სხვები: სუნჟ ნევრუზი, ინგუშეთიდან მასლაგ სოზირკო, ოსეთიდან კოსტა გულდიოი, და უცნობი ეროვნების ჰაჯა ბეჟირ ყუმუზ ჰუსეინი). თუმცა, ყველაზე მრავალრიცხოვანი, რა თქმა უნდა, ქართველები იყვნენ. მათი ზუსტი რაოდენობის დადგენა ძალიან რთულია, მაგრამ ნამდვილად ღირს მათზე ყურადღების გამახვილება⁵.

1921 წელს, საქართველოს კომიტეტის თავმჯდომარემ სერგო ყურულაშვილმა იშუამდგომლა სამხედრო საქმეთა მინისტრ კაზიმერჟ სოსნოვსკისთან, რათა განსაზღვრული რაოდენობის იუნკერები (პოლონეთის ჯარის კადეტი ოფიცრების ექვივალენტი) დაეშვათ პოლონეთის სამხედრო სასწავლებლებში, ხოლო ქართველ ოფიცრებს (რომლებიც ძალიან მძიმე პირობებში იმყოფებოდნენ ათენსა და კონსტანტინოპოლში 1921 წლის თებერვალ-მარტის მიჯნაზე მე-11 წითელი ჯარის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ) აქტიურად ემსახურათ პოლონეთის ჯარში⁶.

თითქმის იმავე დროს, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ადგილობრივმა წარმომადგენელმა გვარჯალაძემ მსგავსი თხოვნით მიმართა პოლონელ დეპუტატ ბარანოვსკის – კონსტანტინოპოლში, თურქეთში ელჩს და ასევე, პოლკოვნიკ ლეონ ბობიციკის – სამხედრო ატაშეს. კიდევ ერთი ფორმალური მოთხოვნა პოლონეთის მთავრობას გადაეცა პარიზში დაფუძნებული იმიგრაციაში მყოფი საქართველოს მთავრობის წარმომადგენლების – საგარეო საქმეთა მინისტრი ნოე რამიშვილისა და საქართველოს გაერთიანებული შტაბის უფროსის, გენერალ ალექსანდრე ზაქარიადის მიერ. პოლონეთის მთავრობა, ქვეყნის მეთაურისაგან წინასწარ მიღებული თანხმობის საფუძველზე, დაეთანხმა ქართველების მოთხოვნას⁷. პოლონეთის ხელისუფლების მიზნებს წარმოადგენდა: ა) საქართველოს ჯარის ფორმირებაში მნიშვნელოვანი გავლენის მოპოვება, ბ) საბჭოთა რუსეთის ქმედებების საწინააღმდეგოდ კავკასიაში დივერსიული ცენტრის ჩამოყალიბება, გ) პოლონეთის სამხედრო მრეწველობისათვის კავკასიის ბუნებრივი

⁵ დამატებით იხ. იქვე, 180-181.

⁶ Karabin R., Gruziniacy podchorążowie i oficerowie kontraktowi w Wojsku Polskim 1921–1939, Part I, "Pro Georgia", № IV, Warszawa, 1994, 23-25; ჯავახიშვილი ნ., ქართველი მეომრები პოლონეთის დროშის ქვეშ (პოლონეთ-საქართველოს სამხედრო და პოლიტიკური ურთიერთობების კვლევა), თბ., 1998, 7; ქავთარაძე ჯ., საქართველოს ისტორიული მონახაზი, ვარშავა, 1929, 168-173; 1921 წლის 16 მარტს საქართველოს პარლამენტმა ბათუმში გამართულ სპეციალურ სხდომაზე მიიღო გადაწყვეტილება ჯარის დემობილიზაციის შესახებ. ოფიცრებისა და თადარიგის ოფიცრების ნაწილი საქართველოს მთავრობასთან ერთად უნდა წასულიყო ემიგრაციაში, რათა შემდგომი მომზადება გაეგრძელებინათ სხვადასხვა სამხედრო სასწავლებლებში. 1921 წელს საქართველოს პრეზიდენტმა ნოე ჟორდანიამ მთავრობასა და მოსამსახურეებთან ერთად ფრანგული საბრძოლო ხომალდით დატოვა ქვეყანა. ისინი კონსტანტინოპოლში გაემგზავრნენ. ზოგიერთი ჯარისკაცი ემიგრაციაში წავიდა საფრანგეთში, ჩეხოსლოვაკიასა და გერმანიაში. უცხო ქვეყნებში ყოფნა არ იყო ადვილი. მაგალითად, კონსტანტინოპოლში მათი უმრავლესობა მძიმე ფიზიკური შრომით – ზღვის ქვიშის მოპოვებით – იყო დაკავებული.

⁷ Kowalski Z. G., Najliczniejsza mniejszość. Gruzini, Azerowie i inni przedstawiciele narodów Kaukazu w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym, Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, Karpuz Z., Rezmer W. (eds.), Toruń, 2001, 189-181.

რესურსების გამოყენება, დ) მეგობრული ურთიერთობების დამყარება თურქეთთან, რომელიც პერსპექტიულ მოკავშირედ მიიჩნეოდა აღმოსავლეთში⁸.

პოლონეთში ჩამოსულ ქართველთა პირველი ჯგუფი 25 კადეტისაგან შედგებოდა. 1921 წლის დეკემბერში მათ დაიწყო 9-თვიანი გამაერთიანებელი მოსამზადებელი კურსი ვარშავის ოფიცერ კადეტთა სკოლაში (აკადემიური წელი აგვისტოში დაიწყო, ასე რომ, მათ დიდძალი მასალა ჰქონდათ ასანაზღაურებელი)⁹. ისინი მომზადებულნი უნდა ყოფილიყვნენ სკოლის ოფიცრებად შემდგომი განსწავლისათვის. ისინი უნდა დასტატებულყვნენ ხელისა თუ მექანიკური იარაღების ხმარებაში. ასევე, მნიშვნელოვანი იყო ფიზიკური მომზადება – მეცადინეობა ძალიან ინტენსიური იყო. მათ ევალებოდათ სხვადასხვა სიტუაციებიდან და წვრთნებიდან გამომდინარე წესების ცოდნა. დამატებით ტარდებოდა როგორც პრაქტიკული, ისე თეორიული წვრთნები. ამავე ფარგლებში ისწავლებოდა პოლონური ენა, ისტორია, გეოგრაფია, პოლონური ცეკვა და სიმღერა. რადგანაც ისწავლებოდა მრავალი საგანი, უდიდეს პრობლემას წარმოადგენდა პოლონური ენის სრულყოფილად შესწავლა, მიუხედავად იმისა, რომ თავიდანვე გამოყოფილნი იქნენ მასწავლებლები ქართველების დასახმარებლად¹⁰. მომდევნო წელს უნდა ჩამოსულიყვნენ სხვებიც. საერთო ჯამში 48 ქართველმა კადეტმა დაასრულა განათლების ეს ეტაპი და მათ სწავლა განაგრძეს სხვადასხვა ოფიცერთა სასწავლებელში, მაგალითად, ვარშავის ქვეითთა საოფიცრო სკოლაში (აქ სწავლება კიდევ 2 წელი გრძელდებოდა. დამატებით ტარდებოდა როგორც პრაქტიკული, ისე თეორიული წვრთნები. დიდი ყურადღება ეთმობოდა ომის ისტორიას — წარმოდგენილი და განხილული იყო *ნაპოლეონის* საბრძოლო სტრატეგია ნოემბრის აჯანყების პერიოდში. პოლონური ენის გარდა, დამატებით შეიძლებოდა სხვა ნებისმიერი ენის, მაგალითად, რუსულის ან გერმანულის, შესწავლა), არტილერიის ოფიცერთა სკოლა ტორუნში (2 წლიანი სწავლება), კავალერიის ოფიცერთა სკოლა გრუძიძში (სწავლა 2 წლიანი იყო, ყველაზე მნიშვნელოვან დისციპლინებს შორის იყო ჯირითობისა და შესაბამისი ტაქტიკის შესწავლა), ვარშავის საინჟინრო ოფიცერთა სკოლა (სწავლება 3 წლიანი იყო. ამზადებდნენ მესანგრეებს. დიდი დრო ეთმობოდა მათემატიკისა და ტექნიკური საგნების შესწავლას) და საზღვაო ოფიცერთა სკოლა ტორუნში (საწყისი სწავლება 2 წლიანი იყო, 15 თვე ეთმობოდა თეორიის შესწავლას და 9 თვე სამხედრო ხომალდებზე ცურვას. 1924 წლიდან სწავლის ხანგრძლივობა 3 წლამდე გაიზარდა). აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულ სკოლებში ქართველები არ წარმოადგენდნენ რაიმე განცალკევებულ ჯგუფებს. ისინი ძალიან მალე იქნენ გულითადად მიღებულნი თავიანთი პოლონელი კოლეგების მიერ. ისინი ერთად, რაიმე ხელოვნური დაყოფის გარეშე, მონაწილეობდნენ ორგანიზებულ საქმიანობაში. მნიშვნელოვანი აღინიშნოს, რომ სწავლების პერიოდში ქარ-

⁸ Kowalski Z. G., Najliczniejsza mniejszość. Gruzini, Azerowie i inni przedstawiciele narodów Kaukazu w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym, Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, Karpus Z., Rezmer W. (eds.), Toruń, 2001, 182.

⁹ იხ. Chocianowicz W., W 50 – lecie powstanie Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie, Chocianowicz W. (oprac.), Londyn, 1969, 240; Wykaz absolwentów Szkoły Podchorążych Piechoty, Szkoła Podchorążych Piechoty. Księga pamiątkowa 1830–29 XI–1930, Ostrów Mazowiecki, 1930, 464-465.

¹⁰ Karabin R., Gruzini podchorążowie i oficerowie kontraktowi w Wojsku Polskim 1921–1939, Part I, "Pro Georgia", № IV, Warszawa, 1994, 27-28.

თველები არ იყვნენ პოლონეთის ჯარის შემადგენლობაში. პოლონეთში არ არსებობდა წესები, რომელთა მიხედვით ნებადართული იქნებოდა უცხოელების შესვლა პოლონეთის ჯარში. შემოღებული ცვლილებების თანახმად, ქართველ კადეტებს ხელშეკრულებაზე ხელის მოწერის უფლება მიეცათ, რაც მათ ავტომატურად ანიჭებდა პოლონეთის ჯარის მოსამსახურის სტატუსს. ეს ხდებოდა ოფიცრის პირველი რანგის – მეორე ლეიტენანტის ნოდების მიღების შემდეგ.¹¹

საქართველოს მთავრობის მიერ გადადგმული შემდგომი ნაბიჯი იყო საუბარი პოლონეთ-საქართველოს ურთიერთთანამშრომლობის გაფართოების მიზნით ოფიცერთა კორპუსის შექმნის თაობაზე, რაც თავის წვლილს შეიტანდა ქართველი ოფიცრების მომზადებისა და პოლონეთის ჯარში სამსახურის გასავლელად მათი რეგისტრაციის საქმეში. პოლონეთის მთავრობამ მოიწონა ეს წინადადებები 1922 წლის დეკემბერში. შედეგად, 1922 წლის დეკემბერში ქართველმა ოფიცრებმა: გენერალმა *ზაქარია ბაქრაძემ*, გენერალმა *ალექსანდრე კონიაშვილმა*, გენერალმა *ალექსანდრე ჩხეიძემ*, კაპიტანმა *სერგო ალავიძემ*, კაპიტანმა *დავით ქუთათელაძემ* და გიორგი *ფავლენიშვილმა* მომზადება დაიწყეს რემბერტოვოს ჯარის ექსპერიმენტულ სანვრთნელ ცენტრში. მათი სამხედრო რანგების აღიარების შემდეგ ისინი დაუშვეს ქვეითთა ათასეულების (პოლკების) მეთაურების კურსებზე (გენერლებისა და პოლკოვნიკებისათვის) ან ქვეითთა ბატალიონების მეთაურების ნვრთნებზე (კაპიტანებისათვის)¹². სხვა ჯარისკაცები გაგზავნილი იქნენ ბიდგოშჩის თადარიგის ოფიცერთა სკოლაში¹³. ქართველები განსაკუთრებით შრომისმოყვარე და ბეჯითი სტუდენტები აღმოჩნდნენ. კურსზე ჩარიცხულმა ყველა ოფიცერმა დაამთავრა ის. ისინი მოიაზრებოდნენ როგორც პოლონეთის ჯარის საუკეთესო ინსტრუქტორები, ქართველები განსაკუთრებით განაფულნი იყვნენ ცხენოსნობაში, ფარიკაობასა და სროლაში. საინტერესოა, რომ კონტრაქტორ-ოფიცერთა საერთო რაოდენობის 25% პოლონეთის სამხედრო კოლეჯების კურსდამთავრებული იყო, რაც მნიშვნელოვნად აღემატებოდა მთლიანად პოლონეთის ჯარის საშუალო მაჩვენებელს¹⁴.

თუმცა, 1923 წლის ბოლომდე, ვარშავისა და ბიდგოშჩის კურსდამთავრებული ქართველი ოფიცრები ჯერ კიდევ არ ირიცხებოდნენ პოლონეთის სამხედრო ძალების შემადგენლობაში. მათ ეპყრობოდნენ როგორც სტუმრებს, რომლებიც დროებით იმყოფებოდნენ პოლონეთის ტერიტორიაზე¹⁵. მდგომარეობა შეიცვალა 1924 წლის ივნისიდან, როდესაც პოლონეთის პრეზიდენტმა *სტანისლავ ვოიციხოვსკიმ* თანხმობა განაცხადა, რომ ქართველებს, როგორც უცხო ქვეყნის მოქალაქეებს, ემსახურათ პოლონეთის ჯარში ინდივიდუალური ხელშეკრულების ხელმოწერის საფუძველზე. 1925 წლის ბოლოსათვის, აღნიშნული წესის თანახმად, ხელშეკრულებას 62 ოფიცერმა მოაწერა ხელი, მათ შორის იყო 38 მეორე ლეიტენანტი, 8 ლეიტენანტი, 10 კაპიტა-

¹¹ დამატებით იხ. იქვე, 28-30.

¹² იქვე, 33.

¹³ *Karabin R., Guzińscy podchorążowie i oficerowie kontraktowi w Wojsku Polskim 1921–1939, Part II, "Pro Georgia", №IV, Warszawa, 1997, 25-26.*

¹⁴ *Kowalski Z. G., Najliczniejsza mniejszość. Gruzini, Azerowie i inni przedstawiciele narodów Kaukazu w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym, Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, Karpus Z., Rezmer W. (eds.), Toruń, 2001, 182-183.*

¹⁵ იქვე, 183.

ნი, 5 მაიორი და 1 პოლკოვნიკი. დარჩენილი 20 ოფიცერი (6 გენერალი, 8 პოლკოვნიკი და ვიცე-პოლკოვნიკი, 2 მაიორი), რომლებსაც არ ჰქონდა ხელშეკრულებაზე ხელი მონერილი, გაგზავნილი იქნა სტაჟირებაზე სხვადასხვა სამხედრო დანაყოფსა თუ სამხედრო სკოლაში. თუმცა, საბოლოოდ, პრეზიდენტ იგნასი მოშიცკის 1927 წლის 25 მარტის გადაწყვეტილებით, უმაღლესი რანგის 14 ოფიცერი საქართველოსა და აზერბაიჯანიდან მიღებული იქნა როგორც კონტრაქტორ-ოფიცერი. ხელშეკრულებებს ხელი მოეწერათ 1927 წლის 1 მაისს.¹⁶

კონტრაქტორ-ოფიცრები შეიყვანეს პოლონეთის ჯარის ოფიცერთა კორპუსის შემადგენლობაში. თუმცა, რადგანაც მაღალი რანგის ქართველი ოფიცრები ითვლებოდნენ სტუმრებად, რომლებსაც მომზადება უნდა გაეკლათ პოლონეთის ჯარში, მათთვის არ იყო გათვალისწინებული მუდმივი სრულგანაკვეთიანი სამუშაო. ამიტომაც, თავიდან ისინი მოქმედებდნენ როგორც შემცვლელები პოლონელი ოფიცრებისა, რომლებიც ფაქტიურად იყვნენ ხელმძღვანელობაში. საერთო ჯამში, ამან ქართველებს საშუალება მისცა მონაწილეობა მიეღოთ საბრძოლო პრაქტიკებში, მანევრებში ან ნერთებში ხელმძღვანელობის ჯაჭვის ყველა შესაძლო დონეზე. ისინი არ მონაწილეობდნენ ომის შემთხვევაში სამობილიზაციო განვების პროცესების თაობაზე გადაწყვეტილების მიღებაში და როგორც უკვე აღინიშნა, მათ არ ჰქონდათ გარკვეული სამხედრო თანამდებობების დაკავების უფლება.¹⁷ როგორც წესი, სამხედრო სამსახურის დატოვების შემდეგ მათ ეძლეოდათ ყოველთვიური შემწეობა 400 ზლოტის ოდენობით.¹⁸

მდგომარეობა შეიცვალა 1930-იანი წლების მეორე ნახევარში, როდესაც ქართველ ოფიცრებს ეძლეოდათ უფრო საპასუხისმგებლო და დამოუკიდებელი თანამდებობები. აღნიშნულის კარგი მაგალითებია: კაპიტანი *ვიქტორ ლომიძე* – საბრძოლო ხომალდის დამოუკიდებელი მეთაური, ლეიტენანტი *სხირლაგა* – ფრონტის ხაზის 62-ე ასეულის მეთაური და ლეიტენანტი *დავით ყიფიანი*, რომელსაც მიანდეს ინსტრუქტორისა და უფროსი მასწავლებლის თანამდებობა პოლონეთის ოფიცერთა სკოლაში.¹⁹

სამობილიზაციო განვების ნაკლებობას ხელი არ შეუშლია კონტრაქტორ-ოფიცრებისათვის გაბედულად დაეცვათ პოლონეთის საზღვრები 1939 წელს. ბევრი მათგანი მოკლული იქნა გერმანელების მიერ: კაპიტანი *გედეონ ხუნდაძე*, მაიორი *კონსტანტინე ფერიაშვილი*, კაპიტანი *ივანე ქავთარაძე*, კაპიტანი *ლადო მაჭარაძე*, მაიორი *ლადო სიამაშვილი*, მღვდელი *გრიგოლ ფერაძე*. სხვები მოკლული იქნენ *ნკვდ-ს* მიერ: ბრიგადის გენერალი *ალექსანდრე ჩხეიძე*, ლეიტენანტი *ილია კაკაბაძე*, მაიორი *გიორგი მამალაძე*, კაპიტანი *არკადი სხირტლაძე*, კაპიტანი *ბასილ რუსიაშვილი*, მეორე ლეიტენანტი *ალექსანდრე ტაბიძე*, თადარიგის კაპრალი *ბრონის-*

¹⁶ Kowalski Z. G., Najliczniejsza mniejszość. Gruzini, Azerowie i inni przedstawiciele narodów Kaukazu w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym, Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, Karpus Z., Rezmer W. (eds.), Toruń, 2001, 184.

¹⁷ Karabin R., Gruzini podchorążowie i oficerowie kontraktowi w Wojsku Polskim 1921–1939, Part II, “Pro Georgia”, № IV, Warszawa, 1997, 33.

¹⁸ Kowalski Z. G., Najliczniejsza mniejszość. Gruzini, Azerowie i inni przedstawiciele narodów Kaukazu w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym, Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, Karpus Z., Rezmer W. (eds.), Toruń, 2001, 185.

¹⁹ დამატებით იხ. Karabin R., Gruzini podchorążowie i oficerowie kontraktowi w Wojsku Polskim 1921–1939, Part II, “Pro Georgia”, № IV, Warszawa, 1997, 33-34.

ლავ ტაბიძე²⁰. ასევე, აღსანიშნავია სხვა ცნობილი კონტრაქტორ-ოფიცრები, როგორებიც იყვნენ: ზაქარია ბაქრაძე (1868-1938), ივანე ყაზბეგი (1860-1943), ალექსანდრე კონიაშვილი (1872-1955), კირილე ქუთათელაძე (1861-1929) და ალექსანდრე ზაქარიაძე (1884-1957)²¹ და პოლკოვნიკები: ალექსანდრე ბაგრატიონი, ნიკოლოზ ვაჩნაძე, პლატონ მიქელაძე, რომან გველესიანი, ვალოდია სიღამონ-ერისთავი, ნიკოლოზ კანდელაკი, ვალერიან თევზაძე, კონსტანტინე კიკვიძე; მაიორები: დიმიტრი შალიკაშვილი, გიორგი ფავლენიშვილი, ლადო სიამაშვილი, ალექსანდრე ყიფიანი, დავით მაჭავარიანი, კონსტანტინე თერიაშვილი, ალექსანდრე კოვზიაშვილი, არტემ არონიშვილი, ალექსანდრე ალავიძე, დავით ქუთათელაძე და ბიძინა ქუთათელაძე; კაპიტნები: ლევან კვალიაშვილი, მიხეილ კანდელაკი, ვასილ ინჯია, დავით ვაჩნაძე, ზენონ მამალაძე, დავით კლიშიაშვილი და სევერიან ჭყონია²².

ბიბლიოგრაფია:

1. ქავთარაძე ჯ., საქართველოს ისტორიული მონახაზი, ვარშავა, 1929, 6-7, 168-173.
2. ჯავახიშვილი ნ., ქართველი მეომრები პოლონეთის დროშის ქვეშ (პოლონეთ-საქართველოს სამხედრო და პოლიტიკური ურთიერთობების კვლევა), თბ., 1998, 7, 11-13.
3. *Chocianowicz W.*, W 50 – lecie powstanie Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie, *Chocianowicz W.* (oprac.), Londyn, 1969, 240.
4. *Karabin R.*, Gruzini podchorążowie i oficerowie kontraktowi w Wojsku Polskim 1921–1939, Part I, “Pro Georgia”, № IV, Warszawa, 1994, 23-25, 27-28, 28-30, 33.
5. *Karabin R.*, Gruzini podchorążowie i oficerowie kontraktowi w Wojsku Polskim 1921–1939, Part II, “Pro Georgia”, № IV, Warszawa, 1997, 25-26, 33.
6. *Kowalski Z. G.*, Najlicniejsza mniejszość. Gruzini, Azerowie i inni przedstawiciele narodów Kaukazu w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym, Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, *Karpus Z., Rezmer W.* (eds.), Toruń, 2001, 177, 178-179, 189-181, 182-183, 184, 185.
7. *Wykaz absolwentów Szkoły Podchorążych Piechoty*, Szkoła Podchorążych Piechoty. Księga pamiątkowa 1830–29 XI–1930, Ostrów Mazowiecki, 1930, 464-465.

²⁰ დამატებით, იხ. *Kowalski Z. G.*, Najlicniejsza mniejszość. Gruzini, Azerowie i inni przedstawiciele narodów Kaukazu w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym, Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, *Karpus Z., Rezmer W.* (eds.), Toruń, 2001, 185; *ჯავახიშვილი ნ.*, ქართველი მეომრები პოლონეთის დროშის ქვეშ (პოლონეთ-საქართველოს სამხედრო და პოლიტიკური ურთიერთობების კვლევა), თბ., 1998, 11-13.

²¹ დამატებით, იხ. *Kowalski Z. G.*, Najlicniejsza mniejszość. Gruzini, Azerowie i inni przedstawiciele narodów Kaukazu w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym, Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, *Karpus Z., Rezmer W.* (eds.), Toruń, 2001, 186-199.

²² *ჯავახიშვილი ნ.*, ქართველი მეომრები პოლონეთის დროშის ქვეშ (პოლონეთ-საქართველოს სამხედრო და პოლიტიკური ურთიერთობების კვლევა), თბ., 1998, 7-8.